

РИНОК ПЕРЕСТРАХУВАННЯ: ТЕОРЕТИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНО- ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ

Розглянуто теоретичні підходи до трактування дефініції “ринок перестраховання” та визначено його місце у системі страхових відносин. З’ясовано сутність перестраховального ринку в контексті його комплексного вивчення і врахування усіх основних аспектів. Досліджено інституціональне середовище та функціональне призначення ринку перестраховання.

Ключові слова: *перестраховання, ринок перестраховання, страховий ринок, інституціональне середовище, перестраховальна діяльність, перестраховики.*

За роки незалежності України у страховому секторі відбулися кардинальні зміни, особливо відчутні у сфері функціонування страхового ринку. Ще відносно недавно постало питання про його формування як важливого фактора ринкових трансформацій, обговорювались організаційно-правові засади становлення та розвитку, дискутувались питання функціонального призначення. А вже в умовах сьогодення маємо справу не з одним когерентним явищем – конкуренцією на страховому ринку та укрупненням капіталу страхових компаній, а взагалі – з модифікацією страхового ринку під впливом інституціональних перетворень та зародженням ринку перестраховання.

Трансформація парадигми соціально-економічного розвитку України вимагає створення цілісної інституціональної системи, здатної забезпечити перетворення страхування і перестраховання як інфраструктурних інструментів у вагомій інституціональній сегменті національної економіки. Новою формою організації економічних відносин у страховому секторі економіки нашої країни та новим для вітчизняної економічної науки поняттям є ринок перестраховання, теоретико-методологічні засади формування і функціонування якого потребують дослідження. У цьому контексті особливої *актуальності набувають* питання щодо трактування дефініції “ринок перестраховання”, визначення місця ринку перестраховання у страховому секторі країни.

Проблематиці ринку перестраховання у науковому потенціалі вітчизняної та зарубіжної фінансової думки дотепер не приділено достатньої уваги. Окремим аспектам перестраховальної діяльності присвячено *праці* В. Д. Базилевича, О. В. Козьменко, І. Ю. Постнікової, К. Є. Турбіної, Н. В. Ткаченко, Л. В. Супрун. Однак не сформований до кінця категоріально-понятійний апарат, зокрема відсутнє тлумачення поняття ринку перестраховання, визначення його організаційної та інституційної структур, не сформульовано його місце в системі страхових відносин.

Метою статті є висвітлення сутності ринку перестраховання з урахуванням різних позицій та підходів, з’ясування його інституціонально-функціонального призначення.

У сучасній економічній літературі практично відсутнє визначення поняття “ринок перестраховання”, що зумовлено, на нашу думку, кількома причинами. По-перше, перестраховання є “молодою” сферою діяльності в Україні, а відтак недослідженою з

позиції методології. У зарубіжних працях дослідження з проблем перестраховування переважно мають прикладний характер. По-друге, в основному науковці віддають перевагу трактуванню дефініції “страховий ринок”. Водночас не приділяють достатньої уваги визначенню ринку перестраховування, розглядаючи його як частину або сегмент страхового ринку. По-третє, окрема плеяда учених дотримується точки зору, за якої перестраховальні відносини формуються на страховому ринку, і не визнає існування ринку перестраховування у страховому секторі економіки. Вищезазначене дає змогу стверджувати про необхідність ґрунтовного та багатовекторного теоретико-аналітичного вивчення ринку перестраховування.

Окрема плеяда науковців фокусує свою увагу на визначенні страхового ринку без будь-якого виокремлення перестраховальних відносин на ньому, досліджуючи перестраховальні послуги у контексті страхових і фінансових послуг. Відповідно, на їхню думку, страховий ринок доцільно розглядати як: систему економічних відносин, що виникають з приводу купівлі-продажу страхової послуги [1, 18; 2, 685–686]; сферу економічних відносин, де об’єктом купівлі-продажу є страховий захист [3, 154; 4, 56]; систему фінансово-економічних відносин, де об’єктом купівлі-продажу є страхова послуга, формується попит і пропозиція на неї [5, 37]; сукупність інститутів і механізмів зі створення, купівлі-продажу і споживання страхових послуг [6, 39].

Як окремі послуги на страховому ринку досліджує страхування і перестраховування О. В. Козьменко, трактуючи страховий ринок як “систему економіко-правових відносин між покупцями (споживачами і вигодонабувачами), продавцями послуг із страхування і перестраховування та їхніми посередниками, у результаті яких здійснюється мобілізація, розподіл і перерозподіл грошових коштів” [7, 87]. Автор наголошує на результатах страхових і перестраховальних відносин, при цьому не вказує їхньої мети.

У системі економічних відносин страхового ринку розглядають перестраховальну діяльність автори фінансового словника А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко, вважаючи страховий ринок системою економічних відносин, які становлять сферу діяльності страховиків і перестраховиків... щодо надання страхових послуг страхувальникам [8, 414]. Аналогічний підхід застосовує польський науковець А. Банасіцький, трактуючи страховий ринок як загальну кількість страхових і перестрахових компаній, що функціонують на певній території [9, 51]. В. Д. Базилевич зазначає, що “особливою формою діяльності на страховому ринку є операції перестраховування, проведення яких входить до компетенції перестрахових компаній” [10, 617]. Отже, сферою діяльності перестраховиків, як і страховиків, є страховий ринок. При цьому перестраховальні відносини є додатковими відносинами у процесі забезпечення страхового захисту.

Виокремлює перестраховальні послуги на страховому ринку В. М. Фурман, стверджуючи про формування попиту, пропозиції та ціни на них. На його думку, страховий ринок – це “система стійких економічних відносин між покупцями (споживачами, вигодонабувачами), посередниками і продавцями, пов’язаних з формуванням попиту, пропозиції та ціни на прямий страховий захист і перестраховування, що матеріалізуються в страхових, перестраховальних і супутніх послугах у даній країні, групі країн чи міжнародному масштабі” [11, 122]. При цьому попит, пропозиція та ціна на перестраховальні послуги – основні елементи ринку, що дає підстави стверджувати про формування ринку перестраховування як складової страхового ринку.

Водночас Н. В. Ткаченко зауважує, що “говорити про формування попиту, пропозиції та ціни на перестраховування не доречно, оскільки воно є вторинним відносно

страхування і перестрахові відносини є додатковими економічними відносинами, як і безліч інших, що можуть виникати в процесі функціонування страхової системи” [12, 31]. Відтак, автор визначає місце перестраховання як економічних відносин у страховій системі, акцентуючи увагу на їхньому вторинному, похідному від страхування, характері. Відповідно у графічній моделі страхової системи, наведеній Н. В. Ткаченко, перестраховальні операції та ринок перестраховання не зображені.

Я. П. Шумелда, тракуючи дефініцію “страховий ринок” як економічні відносини в межах певної території, в процесі яких формуються попит, пропозиція і ціна на страхові продукти, укладаються договори страхування та виконуються зобов’язання згідно з ними, виокремлює три складові або сегменти страхового ринку: ринок страхування життя, ринок загального страхування і ринок перестраховання [13, 61]. Аналогічним є склад страхового ринку в дослідженнях Н. В. Ткаченко, яка за його внутрішньою будовою виокремлює перестраховальний ринок [14, 65]. Однак, якщо об’єктами на ринку страхування життя і ринку загального страхування є страхові послуги, укладаються договори страхування, то на ринку перестраховання формується попит і пропозиція на специфічні перестраховальні послуги, організовуються перестраховальні договірні відносини, яким притаманні певні особливості.

Заради справедливості зазначимо, що перестраховання зароджується в умовах інституціональних змін на страховому ринку, як потреба у захисті ринку страхування від непередбачуваних ситуацій, а тому етимологія і походження перестраховального ринку тісно пов’язані із ринком страхування. При цьому перші перестраховальні операції проводилися на страховому ринку, і тільки в сучасних умовах розвитку страхової системи можна стверджувати про становлення ринку перестраховання. І як зазначає І. Ю. Постнікова, “перестраховальні операції здійснюються не на ринку прямого страхування, а на спеціалізованому ринку перестраховання. Перестраховик пропонує цеденту не просто гроші чи фінансову ємність, сформовану за рахунок залучених коштів, а частину власного капіталу. Тільки він слугує основою перестраховальних відносин” [15, 33]. Зважаючи на спільну природу страхового ринку та ринку перестраховання, цілком логічним є застосування наукового інструментарію дослідження страхового ринку для побудови теорії ринку перестраховання. Однак для страхового і перестраховального ринків характерні певні особливості, які дають змогу розглядати їх, як окремі, проте взаємозалежні та взаємодоповнюючі складові страхової системи.

На нашу думку, особливості ринку перестраховання пояснюються специфікою перестраховальної діяльності, оскільки саме вона формує ринкове середовище, яке він уособлює у собі. Отже, основою розкриття сутності ринку перестраховання та його відмінностей від страхового ринку є дослідження фінансово-економічних відносин між учасниками перестраховального процесу. Доцільно відмітити спільну економічну природу страхування і перестраховання та з’ясувати при цьому особливості, які для них характерні. Зокрема, перестрахованню властиві такі основні відмінності: вторинний грошовий перерозподіл, наявність перестраховального ризику, наявність специфічного страхового інтересу. На нашу думку, принциповими аспектами перестраховальної діяльності є її організаційно-правова природа, яка характеризується особливим предметом перестраховальних відносин, що не збігається із предметом страхування, та суб’єктами перестраховання, до складу яких входять тільки юридичні особи. І як стверджує Л. В. Супрун, “перестрахова діяльність – особливий вид господарської діяльності, оскільки її предметом є надання специфічних послуг (перестрахових), що

здійснюються за плату, постійно і на професійній основі” [16, 102]. Ми поділяємо думку автора і вважаємо, що структуроутворюючим елементом перестраховальних відносин, а відповідно, і ринку перестраховування, є специфічна перестраховальна послуга, яка визначає особливості предмета перестраховування – захист майнових інтересів страховика щодо виконання ним страхових зобов’язань за договором страхування з метою збалансування портфеля страхових ризиків, забезпечення рентабельності страхових операцій та фінансової стійкості. При цьому саме на ринку перестраховування формується попит на перестраховальну послугу, оскільки є об’єктивна потреба у перестраховальному захисті, яка у практичній площині реалізується як перестраховальний інтерес.

Однак, О. О. Гаманкова, визначаючи страховий ринок, зауважує як на відносинах між страховиками (перестраховиками) та страхувальниками (перестраховальниками) щодо надання (набуття) страхового (перестраховального) захисту, так і на відносинах, що виникають на фінансовому ринку з приводу формування та управління страховими капіталами з метою гарантування такого захисту [17, 101]. Науковець розглядає страховий ринок як складову фінансового ринку, де страхові (перестраховальні) компанії розміщують свої капітали і використовують певні фінансові інструменти, та частину ринку фінансових послуг, оскільки страховики (перестраховики) виступають фінансовими посередниками, залучаючи кошти страхувальників (перестраховальників) та продаючи їм страхові (перестраховальні) послуги. Відтак, трактування страхового (перестраховального) ринку виходить за межі процесу надання страхового (перестраховального) захисту та передбачає додаткову фінансову складову забезпечення цього процесу.

Аналогічний підхід до визначення поняття “ринок перестраховування” застосовує І. Ю. Постнікова, трактуючи його як форму організації економічних відносин з формування і розподілу перестраховального капіталу з метою забезпечення страхового захисту суспільства або сферу відносин, де об’єктом купівлі-продажу є перестраховальний захист, формується попит і пропозиція на нього [15, 45]. Автор вбачає мету економічних перестраховальних відносин у забезпеченні страхового захисту суспільства, а тому розглядає ринок перестраховування у складі страхового ринку. При цьому справедливо пояснює існування ринку перестраховування потребою у перестраховальному захисті та не залишає поза увагою фінансове забезпечення виконання перестраховиками зобов’язань з надання такого захисту, що є невід’ємним елементом функціонування ринку. Проте, на нашу думку, коректніше говорити про об’єкт купівлі-продажу як оформлену послугу з надання перестраховального захисту. Потреба у перестраховальному захисті є лише об’єктивно необхідною умовою існування такої послуги. На відміну від попередніх тлумачень ринку перестраховування, науковець не зосереджується на суб’єктивному його складі, а тому повною мірою розкриває специфіку ринку перестраховування.

Водночас, О. М. Терєбус трактує ринок перестраховування з двох позицій: як форму взаємозв’язку між учасниками страхового ринку: страхувальниками-цедентами і перестраховиками-цесіонарями (ретроцесіонарями) з приводу передачі ризиків у перестраховування та як економічний простір, у якому взаємодіють страховики з метою забезпечення своєї фінансової надійності [18, 425–426]. У поданих визначеннях автор зосереджує свою увагу на учасниках страхового ринку, конкретизує мету перестраховальної діяльності, розглядаючи ринок перестраховування як складову страхового ринку. Однак перестраховальники-цеденти і перестраховики-цесіонарії є

водночас безпосередніми суб'єктами та інституціями ринку перестраховання. А окрім страховиків, на перестраховальному ринку можуть функціонувати і професійні перестраховальні компанії, при цьому метою перестраховальних відносин на ринку є не тільки забезпечення фінансової надійності страховика, а й підвищення рентабельності його страхових операцій і збалансування страхового портфеля.

Однією із визначальних характеристик перестраховального ринку є його структура, тобто співвідношення між різними інституціями, суб'єктами (перестраховальниками, перестраховиками, перестраховальними брокерами) і об'єктами (перестраховальними послугами, видами, технологіями перестраховання) ринку перестраховання, які виникають і відтворюються у контексті перестраховальних відносин. Залежно від критерію дослідження середовища ринку перестраховання, на нашу думку, доцільним є дослідження його інституціональної та організаційної структур.

Ми не погоджуємося з окремими науковцями (А. О. Таркуцяком, О. Ф. Філонюком, О. М. Залєтовим) [19, 17; 20, 11], у яких основою інституціональної структури ринку є форма власності. Безумовно, інститут власності є одним з основних ринкових інститутів будь-якого економічного середовища, однак не єдиний, оскільки функціонує у сукупності з іншими державними і недержавними інститутами. Відтак, інститут власності самостійно не може визначати інституціональне середовище ринку перестраховання. На нашу думку, інституціональне середовище перестраховального ринку – це сукупність правил і норм (політичних, юридичних, економічних, організаційних), що створюють умови для функціонування ринку і формують основу трансформаційних перетворень у сфері перестраховання. При цьому інституційним забезпеченням ринку перестраховання є державні і недержавні інституції, які забезпечують наявність формальних і неформальних умов, необхідних для проведення перестраховальних операцій на ринку. На основі зазначеного вище та наведеного визначення інституційної структури страхового ринку у О. В. Козьменко [7, 85], сформулюємо поняття “інституціональна структура ринку перестраховання” як організаційно-економічні та нормативно-правові норми, що є фундаментальною передумовою для надання перестраховальних послуг на основі укладання договорів перестраховання (інституціональне середовище), та сукупність інституційних організацій, що займаються перестраховальною діяльністю або її обслуговують чи регулюють (організаційна структура та інфраструктура). Інституціональну структуру ринку перестраховання проілюстровано на рис. 1.

Організаційно-економічні правила та нормативно-правові норми інституціонального середовища ринку перестраховання визначають такі умови функціонування його інституцій, в рамках яких учасники перестраховальних відносин організують перестраховальний процес, приймають рішення щодо форм, методів та видів перестраховання, збалансовують свої інтереси і укладають інституційні угоди (договори перестраховання).

В економічній літературі з питань страхової і перестраховальної діяльності немає єдиного підходу до з'ясування будови, структури та інфраструктури страхового (перестраховального) ринку. Так, М. М. Александрова визначає внутрішню будову страхового ринку, що представлена суб'єктами ринку та страховими продуктами, уповноваженим органом державного нагляду за страховою діяльністю, елементами інфраструктури (страхові і нестрахові посередники), та зовнішнє оточення, що охоплює ланки фінансової системи держави та сферу міжнародних фінансів [21, 101]. Водночас В. Д. Базилевич під організаційною структурою ринку розглядає його структурування

Рис. 1. Інституціональна будова ринку перестраховування
(розроблено автором)

за суб'єктами, що займаються страховою, посередницькою, наглядовою та іншою діяльністю на страховому ринку, тоді як інститути, що обслуговують страхові операції, відносять до інфраструктури страхового ринку [10, 617]. Однак не зрозуміло є позиція автора щодо належності страхових посередників до інфраструктури страхового ринку, оскільки вони є безпосередніми його суб'єктами. Інший підхід до структуризації страхового ринку застосовують Я. П. Шумелда, Н. В. Ткаченко, які основних учасників страхового ринку (страховиків, страхувальників і страхових посередників) відносять до структури ринку, а інших його учасників – до інфраструктури ринку [12, 443; 13, 65]. Зазначимо, що у "Великому тлумачному словнику" наведено такі визначення структури ринку (як основних характерних рис ринку, до яких входять: кількість і розміри представлених на ринку фірм; міра, до якої товари різних фірм схожі між собою; легкість входження і виходу з конкретного ринку; доступність ринкової

інформації) та інфраструктури ринку (як банки, біржі, а також підприємства, що обслуговують ринок) [22, 504, 1405]. Враховуючи зазначене вище та поділяючи позицію авторів другого підходу, охарактеризуємо структуру та інфраструктуру ринку перестраховання. Сукупність основних інституцій ринку перестраховання, що є безпосередніми учасниками перестраховальних відносин (перестраховальники, перестраховики, перестраховальні брокери), формує його організаційну структуру, тоді як інші інституції, які займаються обслуговуванням і регулюванням перестраховальної діяльності (органи державного нагляду і контролю за перестраховальною діяльністю, обслуговуючі (сервісні організації), добровільні об'єднання перестраховиків (перестраховальні пули), організації з підготовки кадрів, інформаційно-освітні структури), становлять інфраструктуру перестраховального ринку.

Структурування інституціонального середовища ринку перестраховання може відбуватися за просторовою та функціональною ознаками [23, 94–95]. За просторовою ознакою доцільно виокремити: глобальне інституціональне середовище, де формуються правила і норми функціонування світового ринку перестраховання; макроінституціональне середовище, що визначає перестраховальні процеси на національному (внутрішньому) ринку (нормативно-правове та інституційно-організаційне забезпечення перестраховальних відносин у країні); мікроінституціональне середовище, що створює умови для діяльності інституційних організацій на ринку перестраховання (система контрактних відносин, форми організацій і функціонування інституцій, рейтингові агентства, структура управління, посадові обов'язки). Відповідно кожне середовище може бути представлене власною системою інститутів, зокрема: інститутом права, що регламентує правові взаємовідносини між учасниками ринку перестраховання; інститутом страхового ринку, який визначає правила взаємодії між інституційними організаціями страхового і перестраховального ринків у процесі купівлі продажу перестраховальних послуг; інститутом фінансового ринку, що встановлює умови взаємовідносин агентів з приводу управління перестраховальним капіталом; інститутом податків, який характеризує відносини між інституціями ринку перестраховання і державою з приводу справляння податків і зборів; інститутом освіти, який створює умови для підготовки і перепідготовки кадрового забезпечення ринку (кафедри страхування ВНЗ, школи страхового бізнесу); інститутом зовнішньо-економічних відносин, що регламентує відносини, які виникають у інституційних організаціях перестраховального ринку із світовим ринком перестраховання.

Функціональна структура інституціонального середовища визначається функціями, які виконує ринок перестраховання. Зазначимо, що перестраховальний ринок реалізує функції, які перетинаються із функціями перестраховання та страхового ринку, конкретизують їх та доповнюють. При цьому в економічній літературі функції ринку перестраховання практично не розглядаються. Відтак, на нашу думку, основними функціями ринку перестраховання є: захисна, сутність якої полягає у забезпеченні захисту інтересів учасників страхового ринку; фінансова – у формуванні перестраховального капіталу у вигляді резервів перестраховика та їхнє використання у процесі надання перестраховального захисту; формування додаткової андеррайтерської ємності на ринку страхування шляхом передачі частини страхового ризику у перестраховання; інвестиційна – у формуванні додаткових інвестиційних ресурсів; інтеграційна – у поглибленні інтеграційних зв'язків та взаємопроникненні інституцій національного страхового і перестраховального ринків на міжнародний ринок перестраховання. Саме інституційне забезпечення тісно пов'язане з реалізацією функцій ринку перестраховання.

Отже, враховуючи специфіку перестраховальної діяльності, особливості суб'єктів та об'єкту ринку перестраховання, з впевненістю можна стверджувати про формування ринку перестраховання. Водночас, виступаючи складовою страхового сектору економіки та перебуваючи у тісному взаємозв'язку із страховим ринком, ринок перестраховання як достатньо специфічне утворення за своїм економічним змістом доцільно розглядати у системі економічних відносин страхового ринку. Ринок перестраховання як складова страхового ринку представляє собою одночасно економічні відносини між страховиком (перестраховальником) і перестраховиком, що виникають з приводу купівлі-продажу перестраховальної послуги, та відносини щодо формування і розподілу перестраховального капіталу (перестраховальних премій, резервів перестраховика) з метою забезпечення страхового (перестраховального) захисту.

Підсумовуючи проведені дослідження, зазначимо, що ринок перестраховання є багатограним поняттям, а відтак, на нашу думку, його сутність розкривається у комплексному вивченні і врахуванні усіх основних аспектів. Відповідно поняття "ринку перестраховання" доцільно трактувати з таких точок зору:

– макроекономічної – як складову страхового ринку з більшістю притаманних йому характеристик, функцій і принципів;

– фінансової – сукупність економічних відносин, які виникають між учасниками перестраховання щодо формування і розподілу перестраховального капіталу з метою забезпечення перестраховального захисту;

– маркетингової позиції – сферу страхових послуг або економічне середовище, де об'єктом купівлі-продажу є перестраховальна послуга, формується попит і пропозиція на неї;

– інституціональної точки зору – сукупність інститутів, що визначають і регламентують правила та умови взаємовідносин учасників перестраховальних процесів;

– інституційно-організаційної точки зору – економічний простір, у якому взаємодіють інституційні організації та забезпечують перестраховальну діяльність або її обслуговують чи регулюють.

Отже, різнобічність визначень ринку перестраховання підтверджує динамічність і багатогранність такого економічного явища, а диференціація і протилежність його значень певною мірою є джерелом подальшого розвитку як науки про перестраховання зокрема, так і страхового сектору економіки загалом. Водночас перестраховальний ринок як нова форма організації економічних відносин у страховій системі України потребує *подальшого дослідження* у частині вивчення механізму його функціонування і методів державного регулювання.

Література

1. Турбина К. Е. *Тенденции развития мирового рынка страхования* / К. Е. Турбина. – М. : Анкил, 2000. – 320 с.
2. Юлдашев Р. Т. *Страховой бизнес : слов.-справ.* / Р. Т. Юлдашев. – М. : АНКЛ, 2005. – 803 с.
3. Никулина Н. Н. *Страхование. Теория и практика : учеб. пособ.* / Н. Н. Никулина, С. В. Березина. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 511 с.
4. *Страхование : учебник / под ред. В. В. Шахова, Ю. Т. Ахведиани.* – [2-ое изд., перераб. и доп.]. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 511 с.
5. *Страхование: теория і практика : навч.-метод. посіб.* / [Внукова Н. М.,

- Успенко В. І., Временко Л. В. та ін.]; за заг. ред. проф. Внукової Н. М. – Харків : Бурун Книга, 2004. – 376 с.
6. Козьменко О. В. Страхування і страховий ринок: термінологія, законодавство і динаміка розвитку : моногр. / О. В. Козьменко. – Суми : Ділові перспективи, 2006. – 68 с.
  7. Козьменко О. В. Страхувальний ринок України у контексті сталого розвитку [Текст] : моногр. / О. В. Козьменко. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. – 350 с.
  8. Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смо-вженко. – [3-тє вид, випр. та доп.]. – К. : Т-во “Знання”, КОО, 2000. – 587 с.
  9. Banasicki A. Ubezpieczenia gospodarcze / A. Banasicki. – Warszawa : Poltext, 1993. – 241 s.
  10. Базилевич В. Д. Страхування : підруч. / В. Д. Базилевич. – К. : Знання, 2008. – 1019 с.
  11. Фурман В. М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку : моногр. / В. М. Фурман. – К. : КНЕУ, 2005. – 334 с.
  12. Ткаченко Н. В. Забезпечення фінансової стійкості страхових компаній: теорія, методологія та практика : моногр. / Н. В. Ткаченко ; Нац. банк України, Ун-т банк. справи. – Черкаси : Черкаський ЦНТЕІ, 2009. – 570 с.
  13. Шумелда Я. П. Страхування : навч. посіб. / Я. П. Шумелда. – [вид. 2-ге, розшир.]. – К. : Міжнародна агенція “БІЗОН”, 2007. – 384 с.
  14. Ткаченко Н. В. Страхування : навч. посіб. / Н. В. Ткаченко. – К. : Ліра-К, 2007. – 376 с.
  15. Постникова І. Ю. Теорія перестрахування : моногр. / І. Ю. Постникова. – М. : ОАО “Московская типографія “Транспечать”, 2009. – 144 с.
  16. Супрун Л. В. Поняття перестраховальної діяльності та перестрахової компанії / Л. В. Супрун // Наукові записки. – Т. 53. Юридичні науки, 2006. – С. 101–104.
  17. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика : моногр. / О. О. Гаманкова. – К. : КНЕУ, 2009. – 283 с.
  18. Теревус О. М. Перестраховальний ринок та проблеми його розвитку в Україні / О. М. Теревус // Фінансова система України: зб. наук. праць. – Острозька : Вид-во Національного університету “Острозька академія”, 2009. – Вип. 12. – С. 425–430.
  19. Таркуцяк А. О. Страхові послуги : навч. посіб. / А. О. Таркуцяк. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 584 с.
  20. Филонюк А. Ф. Страховая индустрия Украины: стратегия развития : моногр. / А. Ф. Филонюк, А. Н. Залетов. – К. : Международная агенция “БІЗОН”, 2008. – 448 с.
  21. Александрова М. М. Страхування : навч.-мет. посіб. / М. М. Александрова. – К. : ЦУЛ, 2002. – 208 с.
  22. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2009. – 1736 с.
  23. Коваленко Ю. М. Сутність інституційного середовища фінансового сектора економіки / Ю. М. Коваленко // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – №1 (23). – С. 92–97.

Редакція отримала матеріал 22 вересня 2011 р.